

วิเคราะห์หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภักดิ์

ANALYSIS OF MEDICAL ETHICS OF DOCTOR JIVAKA KOMARABHACCA

บุญช่วย อุ้นแก้ว

Boonchuay Oonkeaw

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonratchasima Campus

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ประวัติและความเป็นมาของหมอชีวกโกมารภักดิ์ (2) หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภักดิ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท และ (3) วิเคราะห์หลัก จริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภักดิ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการวิจัยพบว่า

1) หมอชีวกโกมารภักดิ์เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์การแพทย์โลกตะวันออกและพระพุทธศาสนา เป็นบุตรของนางสาละวดี ได้รับการเลี้ยงดูโดยเจ้าชายอภัย ศึกษาวิชาการแพทย์ที่นครตักศิลาเป็นเวลา 7 ปี มีผลงานการรักษาที่โดดเด่นและเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร รวมทั้งถวายการรักษาพระพุทธเจ้า

2) หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาทประกอบด้วยหลักการสำคัญ ได้แก่ หลักความเมตตากรุณาในการรักษาพยาบาล หลักความเสมอภาคในการให้บริการทางการแพทย์โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ การรักษาความลับของผู้ป่วย หลักการไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้ป่วย (อหิงสา) ความซื่อสัตย์และความจริงใจต่อผู้ป่วย การมุ่งประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วยเป็นที่ตั้ง และการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วย

3) การวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกพบว่า มีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพรหมวิหาร 4 อริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 มีลักษณะเป็นองค์รวมที่บูรณาการความรู้ทางการแพทย์กับหลักพุทธธรรม มีความก้าวหน้าและท้าทายบรรทัดฐานทางสังคมในสมัยนั้น มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมการแพทย์สมัยใหม่ และยังมีคุณค่าในการประยุกต์ใช้กับระบบสุขภาพในปัจจุบัน ทั้งในด้านการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคในการเข้าถึงบริการสุขภาพ การให้ความสำคัญกับความเมตตากรุณาควบคู่กับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการมองสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม

คำสำคัญ: จริยศาสตร์การแพทย์, หมอชีวกโกมารภักดิ์

Abstract

This research article aimed to study (1) the history and background of Doctor Jivaka Komarabhacca (2) the principles of medical ethics of Doctor Jivaka Komarabhacca as appearing in Theravada Buddhist philosophical texts, and (3) an analysis of the medical ethics

of Doctor Jivaka Komarabhacca. This research is qualitative, using document analysis methods by studying the Tripitaka, Commentaries, Sub-commentaries, and related research works, and the findings were presented using descriptive analysis. The findings reveal that:

1) Doctor Jivaka Komarabhacca was an important figure in the history of Eastern medicine and Buddhism. He was the son of Salavati and was raised by Prince Abhaya. He studied medicine in Taxila city for 7 years, had outstanding medical achievements, and served as the royal physician to King Bimbisara, as well as providing medical treatment to the Buddha.

2) The principles of medical ethics of Doctor Jivaka as appearing in Theravada Buddhist philosophical texts consist of important principles including: the principle of compassion in medical treatment, the principle of equality in providing medical services regardless of caste, maintaining patient confidentiality, the principle of non-harm or non-violence towards patients (ahimsa), honesty and sincerity towards patients, focusing on the highest benefit of patients, and respecting the human dignity of patients.

3) The analysis of Doctor Jivaka's medical ethics found that they are deeply connected to Buddhist principles, especially the Four Divine States of Mind (Brahmaviharas), the Four Noble Truths, and the Eightfold Path. They have a holistic characteristic that integrates medical knowledge with Buddhist principles, were progressive and challenged social norms of that time, are consistent with modern medical ethics, and still have value for application in current health systems in terms of respecting human dignity, equality in access to health services, emphasizing compassion alongside scientific knowledge, and viewing health holistically.

Keyword: ETHICS , JIVAKA KOMARABHACCA

บทนำ

การศึกษาหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภักจ์มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทของวงการแพทย์และสาธารณสุขปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับวิกฤตด้านจริยธรรมและมนุษยธรรมในการดูแลผู้ป่วย ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการแพทย์และระบบสุขภาพที่ซับซ้อนได้นำมาซึ่งความท้าทายทางจริยธรรมที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ในขณะที่การแพทย์สมัยใหม่มุ่งเน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและกระบวนการรักษาที่อิงหลักฐานเชิงประจักษ์ แต่มีมิติด้านจิตใจ จิตวิญญาณ และความสัมพันธ์ระหว่างแพทย์กับผู้ป่วยกลับได้รับความสนใจน้อยลง ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาการฟ้องร้องทางการแพทย์และความไม่พึงพอใจในระบบบริการสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (Kleinman, A. 2019)

หมอชีวกโกมารภักจ์ หรือชีวกโกมารภักจ์ เป็นแพทย์ที่มีชื่อเสียงในสมัยพุทธกาลและเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า ท่านได้รับการยกย่องให้เป็น "เอตทัคคะ" หรือผู้เป็นเลิศในบรรดาอุบาสกผู้เป็นที่รักของคนทั้งหลาย ประวัติและการปฏิบัติวิชาชีพทางการแพทย์ของท่านปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง โดยเฉพาะในพระวินัยปิฎก มหาวรรค และขุททกนิกาย ซึ่งได้บันทึกเรื่องราวการรักษาพยาบาลผู้ป่วยที่สำคัญของท่านไว้ รวมถึงการรักษาพระพุทธเจ้า พระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าจันทรปัชโชต

การศึกษาหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกมีความสำคัญอย่างยิ่งเนื่องจากท่านเป็นแบบอย่างของแพทย์ที่บูรณาการความรู้ทางการแพทย์เข้ากับหลักพุทธธรรมได้อย่างกลมกลืน แม้ว่าการแพทย์ในสมัยพุทธกาลจะมีข้อจำกัดทางเทคโนโลยี แต่หลักจริยธรรมในการดูแลผู้ป่วยของหมอชีวกกลับมีความก้าวหน้าและทันสมัยอย่างน่าประหลาดใจ ดังที่ วัชระ สินธุประมา ได้กล่าวไว้ว่า "หลักการดูแลผู้ป่วยของหมอชีวกที่เน้นความเมตตากรุณา ความเสมอภาค และการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นับเป็นรากฐานสำคัญของจริยศาสตร์การแพทย์ที่มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักการด้านสิทธิมนุษยชนและจริยธรรมทางการแพทย์ในปัจจุบัน" (วัชระ สินธุประมา, 2560)

ในปัจจุบัน จริยศาสตร์การแพทย์ตะวันตกมีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิบัติวิชาชีพทางการแพทย์ทั่วโลก โดยเฉพาะหลักการสี่ประการของ Beauchamp และ Childress ได้แก่ หลักการเคารพในความเป็นอิสระของบุคคล (Respect for Autonomy) หลักการไม่ก่อให้เกิดอันตราย (Non-maleficence) หลักการก่อประโยชน์ (Beneficence) และหลักความยุติธรรม (Justice) (Beauchamp, T. L., & Childress, J. F., 2019) อย่างไรก็ตาม ได้ชี้ให้เห็นว่า การนำหลักจริยศาสตร์ตะวันตกมาใช้ในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งและความไม่สอดคล้องในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในสังคมเอเชียที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมและศาสนาที่แตกต่างจากตะวันตก ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธปรัชญากับจริยศาสตร์การแพทย์เป็นประเด็นที่มีการศึกษาค่อนข้างน้อยในวงวิชาการ แม้ว่าพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและการรักษาโรคมามากมาย ได้ตั้งข้อสังเกตว่า "การแพทย์ในพุทธศาสนามีพื้นฐานทางจริยศาสตร์ที่แตกต่างจากการแพทย์ตะวันตก เนื่องจากตั้งอยู่บนหลักการของความเมตตากรุณา (Compassion) ความไม่เบียดเบียน (Ahimsa) และความเข้าใจในธรรมชาติของทุกข์ (Dukkha) ตามหลักอริยสัจ 4" การศึกษาหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกจึงเป็นการเชื่อมโยงช่องว่างทางความรู้ระหว่างพุทธศาสนาและการแพทย์ และนำเสนอมุมมองที่หลากหลายต่อประเด็นทางจริยธรรมในการดูแลสุขภาพ

ปรากฏการณ์ที่น่าสนใจคือ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีความสนใจในแนวคิดการแพทย์แบบองค์รวม (Holistic Medicine) และการแพทย์ที่เน้นความเมตตากรุณา (Compassionate Care) เพิ่มขึ้นอย่างมาก ทั้งในวงการการศึกษาทางการแพทย์และการปฏิบัติวิชาชีพได้อธิบายว่า "การแพทย์ที่เน้นความเมตตากรุณาไม่เพียงช่วยเพิ่มความพึงพอใจของผู้ป่วยเท่านั้น แต่ยังส่งผลเชิงบวกต่อผลลัพธ์ทางคลินิก ลดอัตราการฟ้องร้องทางการแพทย์ และเพิ่มความพึงพอใจในการทำงานของบุคลากรทางการแพทย์" แนวคิดเหล่านี้มีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักการดูแลผู้ป่วยของหมอชีวกที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา ซึ่งเน้นการดูแลทั้งร่างกายและจิตใจของผู้ป่วย และการปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน

อนึ่ง การวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกยังมีความสำคัญในแง่ของการฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้าน ดังที่ ได้ชี้ให้เห็นว่า "การแพทย์แผนไทยและการแพทย์พื้นบ้านมีรากฐานทางปรัชญาและจริยธรรมที่ลึกซึ้ง ซึ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากจากพุทธศาสนาและการแพทย์ในสมัยพุทธกาล การเข้าใจรากฐานเหล่านี้จะช่วยให้การบูรณาการการแพทย์แผนไทยเข้ากับการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นไปอย่างกลมกลืนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น" (Wasi, P., 2000) การศึกษาหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบบสุขภาพของประเทศไทยที่มุ่งบูรณาการการแพทย์แผนไทยเข้ากับการแพทย์แผนปัจจุบัน

ด้วยความสำคัญดังกล่าว งานวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับหลักความเมตตากรุณาในการรักษาพยาบาล หลักความเสมอภาคในการให้บริการทางการแพทย์ การรักษาความลับของผู้ป่วย การไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้ป่วย ความซื่อสัตย์และความจริงใจต่อผู้ป่วย การมุ่งประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วยเป็นที่ตั้ง และ

การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วย รวมทั้งวิเคราะห์หลักการ วิธีการ และเป้าหมายการแพทย์ของ หมอชีวกในมิติต่างๆ ทั้งมิติทางพุทธปรัชญา มิติทางสังคมและวัฒนธรรม และมิติทางการแพทย์เชิงประจักษ์ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจริยศาสตร์การแพทย์และการดูแลสุขภาพในปัจจุบัน

ผู้วิจัยจึงสนใจ วิเคราะห์หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ผลการวิจัยนี้คาดว่าจะ เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาทางการแพทย์ การพัฒนาแนวทางปฏิบัติทาง จริยธรรมสำหรับบุคลากรทางการแพทย์ และการพัฒนานโยบายด้านสุขภาพที่ให้ความสำคัญกับมิติด้าน จริยธรรมและมนุษยธรรมในการดูแลผู้ป่วย และที่สำคัญ จะเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาอันล้ำค่า ของบูรพาจารย์ทางการแพทย์ของไทยและเอเชียให้คงอยู่และเกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติสืบไป ดังที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาภูมิปัญญาในอดีตไม่ใช่เพื่อย้อนกลับไปอยู่ในอดีต แต่เพื่อเข้าใจรากเหง้าของตนเอง และนำสิ่งที่ดีงาม มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของหมอชีวกโกมารภัจจ์
- เพื่อศึกษาหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท
- เพื่อวิเคราะห์หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจจ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัย ดังต่อไปนี้

- ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยและบาลี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙
- ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) มีอรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสและอื่นๆ ตลอดจนทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องวิญญูณนี้
- วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามกรอบวัตถุประสงค์
- เรียบเรียงและสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ
- เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

1. หมอชีวกโกมารภัจจ์ หมอชีวกโกมารภัจจ์ถือเป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์การแพทย์โลก ตะวันออกและประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงเวลาเดียวกับพระพุทธเจ้า ราวพุทธศตวรรษที่ ๑ (ประมาณ ๒,๕๐๐ ปีที่แล้ว) แม้เวลาจะผ่านไปนานนับพันปี แต่เรื่องราวชีวิตและผลงานของท่านยังคงได้รับการจดจำและยกย่องในฐานะต้นแบบของแพทย์ผู้มีความรู้ความสามารถและจริยธรรมอันสูงส่งชีวิตของหมอชีวกเริ่มต้นอย่างน่าสนใจและมีความพลิกผันอย่างมาก ท่านเป็นบุตรของนางสาลาวดี หญิงงามเมืองที่มีชื่อเสียงใน กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ซึ่งหลังจากคลอดท่านแล้วได้สั่งให้ทาสนำทารกไปทิ้ง แต่ด้วยบุญบารมีในอดีตชาติ ทำให้เจ้าชายอภัย พระโอรสของพระเจ้าพิมพิสาร ผ่านมาพบและนำไปเลี้ยงดู พระองค์ตั้งชื่อให้ว่า "ชีวก" ซึ่ง

แปลว่า "ผู้ยังมีชีวิตอยู่" เพราะรอดชีวิตจากการถูกทอดทิ้ง ส่วนคำว่า "โกมารภัจจ" แปลว่า "ผู้ได้รับการเลี้ยงดูโดยเจ้าชาย" ซึ่งสะท้อนถึงชะตากรรมอันพลิกผันในชีวิตของท่าน เมื่อเติบโตขึ้น ชีวภาคแสดงความสนใจในวิชาการแพทย์และตัดสินใจเดินทางไปศึกษาที่นครตักศิลา ซึ่งเป็นศูนย์กลางการศึกษาที่มีชื่อเสียงที่สุดในสมัยนั้น ท่านได้เข้าศึกษากับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ ผู้เป็นแพทย์ชั้นนำ และใช้เวลาถึงเจ็ดปีในการศึกษาวิชาการแพทย์อย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านการวินิจฉัยโรค การปรุงยา การผ่าตัด และการรักษาด้วยวิธีต่างๆ ความทุ่มเทและความพากเพียรในการศึกษาของท่านเห็นได้จากการทดสอบสำคัญที่อาจารย์มอบให้ คือการสำรวจหาพืชที่ไม่มีสรรพคุณทางยาครอบเมืองตักศิลา ซึ่งท่านพบว่าไม่มีพืชชนิดใดที่ไม่มีสรรพคุณทางยา ทำให้อาจารย์พอใจและประกาศว่าท่านมีความรู้ที่สมบูรณ์แล้ว หลังจากสำเร็จการศึกษา หมอชีวกเดินทางกลับมาที่กรุงราชคฤห์และเริ่มต้นการเป็นแพทย์ด้วยการรักษาประชาชนทั่วไป โดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ชื่อเสียงของท่านเริ่มโด่งดังเมื่อสามารถรักษาเศรษฐีแห่งกรุงราชคฤห์ให้หายจากโรคปวดศีรษะเรื้อรังด้วยการผ่าตัดสมองที่ซับซ้อน ซึ่งแพทย์อื่นไม่สามารถรักษาได้ ความสำเร็จครั้งนี้ทำให้ท่านมีชื่อเสียงแพร่หลายและได้รับการเชิญให้รักษาบุคคลสำคัญอีกหลายคน

จุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของหมอชีวกคือการได้รับแต่งตั้งเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร หลังจากที่ท่านสามารถรักษาพระอาการประชวรด้วยโรคจิตสติดวงทวารของพระองค์ได้อย่างหายขาด นอกจากนี้ ท่านยังได้ถวายการรักษาแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล กษัตริย์แห่งแคว้นโกศล แสดงให้เห็นถึงชื่อเสียงที่แพร่กระจายไปยังแคว้นอื่นๆ ด้วย ในด้านความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา หมอชีวกมีความเชื่อมโยงที่ลึกซึ้งกับพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา ท่านมีโอกาสได้พบและเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าหลายครั้ง และได้ถวายการรักษาพระวรกายของพระพุทธองค์ในยามประชวร เช่น การถวายยาระบายจากดอกกุหลาบเมื่อพระพุทธองค์ทรงมีอาการลมในพระอุทร การถวายการรักษาเมื่อพระบาทได้รับบาดเจ็บจากเศษหินที่เทวทัตกลิ้งลงมา และการถวายน้ำมันนวดเพื่อบรรเทาอาการปวดพระวรกายเมื่อพระองค์มีพระชนมายุมากขึ้น ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาของหมอชีวกแสดงออกอย่างชัดเจนเมื่อท่านได้ถวายอัมพวัน (สวนมะม่วง) ที่ท่านได้รับพระราชทานจากพระเจ้าพิมพิสารให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ สวนมะม่วงแห่งนี้ได้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเป็นที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมหลายครั้ง นอกจากนี้ ท่านยังได้อุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยการถวายการรักษาพระภิกษุที่อาพาธและถวายปัจจัยสิ่งต่างๆ ท่านได้ประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต และนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบวิชาชีพแพทย์ ผลงานการรักษาที่โดดเด่นของหมอชีวกมีมากมาย ทั้งการผ่าตัดสมองของเศรษฐี การผ่าตัดริดสีดวงทวารของพระเจ้าพิมพิสาร การรักษาโรคกระเพาะอาหารของพระเจ้าปเสนทิโกศล และการรักษาพระภิกษุที่อาพาธด้วยโรคต่างๆ ท่านไม่เพียงแต่รักษาโรคที่มีอยู่แล้วเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญกับการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ ดังจะเห็นได้จากคำแนะนำที่ท่านให้แก่ผู้ป่วยและการถวายคำแนะนำแก่พระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ นอกจากนี้ความสามารถในการรักษาโรคแล้ว หมอชีวกยังได้พัฒนานวัตกรรมและเทคนิคทางการแพทย์หลายประการที่ก้าวหน้ากว่ายุคสมัย เช่น การพัฒนาเครื่องมือผ่าตัดเฉพาะทาง การพัฒนายาสลบและยาระงับปวดจากสมุนไพร การพัฒนาตำรับยาที่มีประสิทธิภาพสูงในการรักษาโรคต่างๆ และการพัฒนาเทคนิคการผ่าตัดที่มีความปลอดภัยและแม่นยำมากขึ้น ท่านยังเน้นการวินิจฉัยโรคที่ถูกต้องก่อนการรักษา และการดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวมที่คำนึงถึงทั้งร่างกายและจิตใจ

อิทธิพลและมรดกทางการแพทย์ของหมอชีวกมีความสำคัญและกว้างขวาง ท่านได้วางรากฐานของศาสตร์การแพทย์แบบพุทธซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างความรู้ทางการแพทย์กับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เน้นการรักษาด้วยหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์มากกว่าความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ การดูแลรักษาทั้ง

ร่างกายและจิตใจ ความเมตตากรุณาและการให้การรักษาย่างเท่าเทียม การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ อิทธิพลของหมอชีวกยังแผ่ขยายไปยังการแพทย์แผนโบราณในหลายประเทศในเอเชีย ในอินเดีย แนวคิดและเทคนิคการรักษาของท่านมีอิทธิพลต่อการพัฒนาของอายุรเวท โดยเฉพาะในด้าน การผ่าตัดและการรักษาด้วยสมุนไพร ในศรีลังกา อิทธิพลของท่านปรากฏในระบบการแพทย์แบบสิงหลและในประวัติศาสตร์ของการแพทย์พุทธ ในประเทศไทย อิทธิพลของท่านปรากฏในการแพทย์แผนไทยโบราณ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับเภสัชกรรมไทยและหัตถเวชกรรมไทย ในพม่าและทิเบต อิทธิพลของท่านปรากฏในระบบการแพทย์ดั้งเดิมของประเทศเหล่านี้ หมอชีวกยังเป็นต้นแบบของแพทย์ผู้มีจริยธรรมที่ได้รับการยกย่องมาอย่างยาวนาน จริยธรรมทางการแพทย์ของท่านสะท้อนถึงการบูรณาการระหว่างความรู้ทางการแพทย์กับหลักธรรมในพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยความเมตตากรุณาต่อผู้ป่วยทุกคน การมุ่งเน้นที่ประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วย การพัฒนาความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง การดูแลผู้ป่วยแบบองค์รวม การรักษาความลับของผู้ป่วย และการมีความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากนี้ หมอชีวกยังมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงกับพระพุทธบัญญัติหลายประการที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลและการดูแลสุขภาพของพระภิกษุสงฆ์ ท่านได้ถวายคำแนะนำและข้อมูลทางการแพทย์แก่พระพุทธเจ้า ซึ่งนำไปสู่การบัญญัติพระวินัยและแนวปฏิบัติต่างๆ เกี่ยวกับการใช้ยาและการรักษาพยาบาล การดูแลพระภิกษุอาพาธ การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ และอาหารและโภชนาการที่เหมาะสม

กล่าวโดยสรุป หมอชีวกโกมารภักจ์เป็นบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์การแพทย์และพระพุทธศาสนา ที่มีชีวิตอันน่าทึ่งและผลงานที่โดดเด่นในหลายด้าน ทั้งในฐานะแพทย์ผู้มีความรู้ความสามารถ นักนวัตกรรมทางการแพทย์ อุบาสกผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และต้นแบบของแพทย์ผู้มีจริยธรรม อิทธิพลและมรดกทางการแพทย์ของท่านยังคงมีความหมายและคุณค่าในปัจจุบัน โดยเฉพาะในด้านการบูรณาการระหว่างวิทยาศาสตร์การแพทย์กับหลักคุณธรรมและจริยธรรม และการมองสุขภาพในมิติที่กว้างขึ้นซึ่งรวมถึงสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความเป็นอยู่ที่ดีโดยรวม แม้เวลาจะผ่านไปกว่าสองพันปี แต่เรื่องราวชีวิตและผลงานของหมอชีวกโกมารภักจ์ยังคงเป็นแรงบันดาลใจสำหรับแพทย์และผู้สนใจในวิชาชีพการแพทย์ ท่านได้แสดงให้เห็นว่าการแพทย์ที่แท้จริงไม่ใช่เพียงศาสตร์ที่ใช้ในการรักษาโรคเท่านั้น แต่ยังเป็นศิลปะที่ต้องอาศัยทั้งความรู้ ทักษะ และคุณธรรม เพื่อบำบัดทุกข์และนำความสุขมาสู่มนุษยชาติ ซึ่งเป็นปณิธานที่สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการดับทุกข์และการเข้าถึงความสุขที่แท้จริง การศึกษาประวัติและผลงานของท่านจึงมีคุณค่าอย่างยิ่งในการเข้าใจรากฐานของการแพทย์แบบพุทธและการพัฒนาจริยศาสตร์การแพทย์ที่มีมนุษยธรรมในโลกปัจจุบัน

2. หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภักจ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท
จริยศาสตร์การแพทย์ในบริบทพุทธศาสนามีความหมายครอบคลุมมากกว่าเพียงการรักษาโรคทางกาย แต่ยังหมายถึงการบำบัดทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ มีเป้าหมายสูงสุดในการช่วยให้ผู้ป่วยพ้นจากทุกข์และมีความสุขอย่างยั่งยืน หลักการนี้สอดคล้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลักอริยสัจ 4 ที่มุ่งเน้นการเข้าใจทุกข์ (การเจ็บป่วย) สาเหตุของทุกข์ (สมุทัย) การดับทุกข์ (นิโรธ) และหนทางสู่การดับทุกข์ (มรรค) ภาพรวมของหลักจริยศาสตร์การแพทย์ที่ปรากฏในคัมภีร์ประกอบด้วยหลักการสำคัญหลายประการ ได้แก่ ความเมตตา กรุณาต่อผู้ป่วย การรักษาโดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะ ความซื่อสัตย์และจริงใจต่อผู้ป่วย การรักษาความลับของผู้ป่วย การไม่เบียดเบียนผู้ป่วย (อหิงสา) และการมุ่งประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วยเป็นที่ตั้ง หลักการเหล่านี้มีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น พรหมวิหาร 4 เบญจศีล และมรรคมีองค์ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างการแพทย์กับพระพุทธศาสนาปรากฏชัดเจนในชีวิตและการปฏิบัติงานของหมอชีวกพระพุทธเจ้าทรงใช้การเปรียบเทียบระหว่างการรักษาโรคทางกายกับการรักษาโรคทางใจในหลายพระสูตร

โดยทรงเปรียบพระองค์เป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ (ภิกษุ) ที่รักษาโรคทางใจ พระธรรมเป็นยา และพระสงฆ์เป็นผู้ช่วยในการรักษา ในขณะที่หมอชีวคและแพทย์อื่นๆ รักษาโรคทางกาย ทั้งสองศาสตร์ต่างมีเป้าหมายร่วมกันคือการบำบัดทุกข์และสร้างสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งกายและใจ คัมภีร์ที่ปรากฏเรื่องราวและหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวคโกมารภักจ์ คัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายแห่งได้บันทึกเรื่องราวของหมอชีวคโกมารภักจ์ไว้ โดยแหล่งข้อมูลสำคัญที่สุดคือพระวินัยปิฎก มหาวรรค ซึ่งบันทึกประวัติและการรักษาที่สำคัญของหมอชีวคไว้อย่างละเอียด โดยเฉพาะในหมวด "เภสัชขันธ์" ที่ว่าด้วยเรื่องยาและการรักษาโรค มีการบันทึกเรื่องการทดสอบความรู้ของชีวคโดยอาจารย์ ที่ให้สำรวจพื้นที่รอบเมืองตักศิลาเพื่อหาสิ่งที่ไม่ใช่ยา ซึ่งชีวคตอบว่าไม่พบสิ่งใดที่ไม่สามารถใช้เป็นยาได้ แสดงให้เห็นถึงปรัชญาการแพทย์ที่ว่าธรรมชาติให้ทรัพยากรสำหรับการรักษาอย่างไม่จำกัด

นอกจากนี้ ยังมีการบันทึกการรักษาที่สำคัญหลายกรณี เช่น การผ่าตัดสมองของเศรษฐีแห่งเมืองราชคฤห์ การรักษาพระเจ้าพิมพิสารที่เป็นโรคจิตสติดวงทวาร การรักษาพระเจ้าจันตปัชโชตที่เป็นโรคตีชาน และการรักษาพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งประจวบด้วยโรคลมในพระอุทร ในพระสูตรต่างๆ โดยเฉพาะชีวคสูตรในมัชฌิมนิกาย มีการบันทึกการสนทนาระหว่างหมอชีวคกับพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับประเด็นการฉันทนื้อสัตว์ของพระภิกษุ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหมอชีวคมีความสนใจในประเด็นจริยธรรมเกี่ยวกับชีวิตสัตว์และการเคารพชีวิต อรรถกถาและฎีกาต่างๆ ให้รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับชีวประวัติและการรักษาของหมอชีวค เช่น อรรถกถาชีวคัตถุในธรรมบทอรรถกถาที่เล่าถึงกำเนิดของชีวคและความสัมพันธ์กับพระเจ้าพิมพิสารในฐานะบิดา รวมถึงรายละเอียดของการรักษาที่โดดเด่นหลายกรณี เมื่อวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลในคัมภีร์ พบว่าข้อมูลในพระวินัยปิฎกและพระสูตรมีความน่าเชื่อถือสูงกว่าอรรถกถาและฎีกา เนื่องจากเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิที่มีการสังคายนาและตรวจสอบโดยพระเถระหลายรุ่น ส่วนอรรถกถาและฎีกาแต่งขึ้นในสมัยหลังและมีการเพิ่มเติมรายละเอียดที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก บางเรื่องราวมีลักษณะเป็นอธิปัทมหาริย์หรือเกินความเป็นไปได้ทางการแพทย์ในสมัยนั้น

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีข้อสงสัยเกี่ยวกับความถูกต้องทางประวัติศาสตร์ของรายละเอียดบางประการ แต่คัมภีร์เหล่านี้มีคุณค่าในการสะท้อนหลักจริยธรรมทางการแพทย์ที่ยังคงมีความสำคัญในปัจจุบัน หลักความเมตตากรุณาในการรักษาพยาบาล ความเมตตากรุณาเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญในการรักษาพยาบาลของหมอชีวคโกมารภักจ์ ในบริบทการแพทย์พุทธ "เมตตา" หมายถึงความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นความรักที่บริสุทธิ์ ไม่มีเงื่อนไข ไม่หวังผลตอบแทน ส่วน "กรุณา" หมายถึงความสงสารเมื่อเห็นผู้อื่นตกทุกข์ได้ยาก มีความปรารถนาที่จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ เป็นแรงผลักดันให้ลงมือช่วยเหลือโดยไม่คำนึงถึงอุปสรรคเมื่อนำมาประยุกต์ใช้ในบริบทการแพทย์ ความเมตตากรุณาหมายถึงความรักและปรารถนาดีต่อผู้ป่วยอย่างไม่มีเงื่อนไข ความมุ่งมั่นที่จะบำบัดทุกข์ การให้การรักษาที่เหมาะสมโดยไม่คำนึงถึงผลตอบแทน ความอดทนและเห็นอกเห็นใจ และการมองผู้ป่วยแบบองค์รวม ทั้งกาย ใจ สังคม และจิตวิญญาณ จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่บันทึกเรื่องราวการรักษาของหมอชีวค มีหลายกรณีที่สะท้อนให้เห็นถึงความเมตตากรุณา เช่น การรักษาพระพุทธเจ้าด้วยความริบเร่งและเอาใจใส่ การรักษาพระเจ้าพิมพิสารโดยคำนึงถึงความรู้สึกและศักดิ์ศรีของพระราชา การใช้อุบายในการรักษาพระเจ้าจันตปัชโชตเพื่อประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วย และการผ่าตัดสมองของเศรษฐีแห่งเมืองราชคฤห์ด้วยความกล้าหาญและรับผิดชอบ

ความเมตตากรุณาของหมอชีวคมีความเชื่อมโยงอย่างชัดเจนกับหลักพรหมวิหาร 4 ในพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ในการรักษาพยาบาล หมอชีวคแสดงออกถึงเมตตาผ่านการดูแลผู้ป่วยอย่างเอาใจใส่ กรุณาผ่านการมุ่งมั่นรักษาโรคที่ทำให้ผู้ป่วยทุกข์ทรมาน มุทิตาผ่านความยินดีในการฟื้นหายของผู้ป่วย และอุเบกขาผ่านการวินิจฉัยและรักษาตามหลักวิชาการอย่างเป็นกลาง

ความเมตตากรุณามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลสัมฤทธิ์ในการรักษาในหลายมิติ ทั้งมิติทางจิตวิทยาและอารมณ์ (การลดความกลัวและความวิตกกังวล การเพิ่มความร่วมมือในการรักษา การเสริมสร้างกำลังใจและความหวัง) มิติทางสรีรวิทยาและชีวเคมี (การลดความเครียดและผลกระทบทางสรีรวิทยา ผลของความสัมพันธ์ที่ดีต่อการเยียวยา การส่งเสริมการดูแลตนเอง) มิติทางสังคมและวัฒนธรรม (การสร้างเชื่อมั่นในวิชาชีพแพทย์ การลดช่องว่างทางสังคมและวัฒนธรรม การส่งเสริมความเป็นธรรมในการเข้าถึงบริการสุขภาพ) และมิติทางจิตวิญญาณและจริยธรรม (การเติมเต็มความหมายและคุณค่าในวิชาชีพแพทย์ การบูรณาการการรักษากายและใจ การนำพาความเจริญทางจิตวิญญาณ) หลักความเสมอภาคในการให้บริการทางการแพทย์หรือสุขภาพ ให้ความสำคัญกับผู้เริ่มและปฏิบัติตามหลักความเสมอภาคในการให้บริการทางการแพทย์อย่างเป็นรูปธรรม ในบริบทของสังคมอินเดียโบราณที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะอย่างเคร่งครัด การปฏิบัติของหมอฮิวโกจึงถือเป็นการท้าทายบรรทัดฐานทางสังคมอย่างมาก หมอฮิวโกให้การรักษาผู้ป่วยจากหลากหลายชนชั้นวรรณะ ตั้งแต่กษัตริย์ เศรษฐี ไปจนถึงคนยากจนและคนจัณฑาล (คนนอกวรรณะ) โดยไม่เลือกปฏิบัติ แนวคิดเรื่องความเสมอภาคนี้มีความเชื่อมโยงอย่างชัดเจนกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งปฏิเสธระบบวรรณะและสอนว่ามนุษย์ทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและบรรลุธรรมได้เท่าเทียมกัน นอกจากการรักษาโดยไม่เลือกชนชั้นวรรณะแล้ว หมอฮิวโกยังให้การรักษาผู้ยากไร้โดยไม่หวังผลตอบแทน มีการปรับค่ารักษาตามฐานะของผู้ป่วย เรียกเก็บค่ารักษาในอัตราที่สูงจากผู้ป่วยที่มีฐานะดี เช่น กษัตริย์หรือเศรษฐี แต่ให้การรักษาทฟรีหรือในราคาที่ต่ำมากสำหรับผู้ป่วยยากจน การปฏิบัติเช่นนี้สะท้อนปรัชญาเรื่องทาน (การให้) ในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าการใช้ความรู้และทักษะเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นการบำเพ็ญทานบารมี

หมอฮิวโกยังให้ความสำคัญกับผู้ป่วยทุกคนอย่างเท่าเทียมในด้านคุณภาพการรักษาและการดูแลเอาใจใส่ การใช้เทคนิคการผ่าตัดขั้นสูง การจัดเตรียมยาคุณภาพดี และการติดตามอาการอย่างใกล้ชิดกับผู้ป่วยทุกคนไม่ว่าจะมีฐานะใด รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วยทุกคน และการจัดลำดับความสำคัญตามความจำเป็นทางการแพทย์ ไม่ใช่ตามสถานะทางสังคม การปฏิบัติของหมอฮิวโกในเรื่องความเสมอภาคไม่เพียงยกระดับมาตรฐานการรักษาพยาบาลเท่านั้น แต่ยังมีผลกระทบในวงกว้างต่อสังคมและระบบการแพทย์โดยรวม มีอิทธิพลต่อการพัฒนาระบบการแพทย์ในพุทธศาสนา เช่น การก่อตั้งโรงพยาบาลในวัด การพัฒนาหลักสูตรการแพทย์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ และการพัฒนาจริยธรรมทางการแพทย์ นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง เช่น การท้าทายระบบวรรณะ การสร้างความตระหนักเรื่องสิทธิในการเข้าถึงบริการสุขภาพ และการส่งเสริมความเป็นธรรมทางสังคม แนวคิดเรื่องความเสมอภาคในการให้บริการทางการแพทย์ของหมอฮิวโกมีความเชื่อมโยงอย่างน่าสนใจกับแนวคิดร่วมสมัยเรื่องความเป็นธรรมทางสุขภาพ เช่น หลักการเข้าถึงบริการสุขภาพถ้วนหน้า ปัจจุบันกำหนดสุขภาพทางสังคม และความยุติธรรมในการกระจายทรัพยากรสุขภาพ มรดกทางความคิดและการปฏิบัติของหมอฮิวโกยังคงมีอิทธิพลต่อจริยธรรมทางการแพทย์ นโยบายสาธารณสุข และการศึกษาทางการแพทย์ในปัจจุบัน หลักการมีจรรยาบรรณในวิชาชีพแพทย์

หมอฮิวโกมารภักจีได้แสดงให้เห็นถึงหลักการมีจรรยาบรรณในวิชาชีพแพทย์ที่ครอบคลุมหลายมิติ เริ่มจากการรักษาความลับของผู้ป่วย ซึ่งปรากฏชัดในกรณีการรักษาพระเจ้าพิมพิสารที่ทรงเป็นโรคเรื้อรังสืดวงทวาร และการรักษาผู้ป่วยที่มีโรคอันน่าอับอาย โดยท่านได้ปกปิดและรักษาความลับของผู้ป่วยอย่างเคร่งครัด หลักการนี้มีความเชื่อมโยงกับศีล 5 ในข้อที่ 4 เกี่ยวกับการงดเว้นจากการพูดเท็จ คำส่อเสียด และหลักวาจาสุภาพ 4 ในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ หมอฮิวโกยังยึดหลักการไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้ป่วย (อหิงสา) โดยเลือกวิธีการรักษาที่เหมาะสมและมีผลข้างเคียงน้อยที่สุด ให้ข้อมูลและขออนุญาตก่อนการรักษา และปฏิเสธการรักษาที่เกินความสามารถเพื่อไม่ให้ผู้ป่วยต้องเสียเวลาหรือทรัพย์สินไปกับการรักษาที่ไม่มีประสิทธิภาพ หลักอหิงสานี้มีความเชื่อมโยงกับเบญจศีล พรหมวิหาร 4 และมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง)

ในพระพุทธศาสนา ความซื่อสัตย์และความจริงใจต่อผู้ป่วยเป็นอีกหลักจรรยาบรรณที่โดดเด่นของหมอชีวก โดยท่านได้อธิบายขั้นตอนการรักษาและความเสี่ยงอย่างตรงไปตรงมา ปฏิเสธรักษาเมื่อเกินความสามารถ และชี้แจงค่ารักษาอย่างเป็นธรรม หลักการนี้เชื่อมโยงกับสังขะ (ความจริง) อริยสังข 4 และสัมมาวาจา ในพระพุทธศาสนา หมอชีวกยังให้ความสำคัญกับการมุ่งประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วยเป็นที่ตั้ง ดังจะเห็นได้จากการรักษาพระเจ้าจันทรปัชโชตด้วยวิธีที่คำนึงถึงทั้งประสิทธิผลของการรักษาและความรู้สึกของผู้ป่วย การเดินทางไกลเพื่อรักษาผู้ป่วย และการติดตามอาการและให้คำแนะนำหลังการรักษา หลักการนี้มีความเชื่อมโยงกับพรหมวิหาร 4 จาคะ (การเสียสละ) และพรหมจรรย์ (การประพฤติอันประเสริฐ) ในพระพุทธศาสนา ประการสุดท้าย หมอชีวกแสดงให้เห็นถึงการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วย โดยให้การรักษาผู้ป่วยทุกคนขึ้นด้วยมาตรฐานเดียวกัน ขออนุญาตก่อนการตรวจรักษา และดูแลเรื่องความเป็นส่วนตัวระหว่างการรักษา หลักการนี้สอดคล้องกับความเสมอภาคของมนุษย์ อดตสัมมาปณิธิ (การตั้งตนไว้ชอบ) สาราณียธรรม 6 และความกรุณาในพระพุทธศาสนา หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางความคิดและการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างสำหรับวิชาชีพแพทย์ทุกยุคสมัย แม้จะอยู่ในบริบทสังคมอินเดียบราห্মณ์ที่มีการแบ่งชนชั้นวรรณะอย่างเคร่งครัด หมอชีวกได้แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติที่ล้ำหน้าสมัยในด้านความเมตตา กรุณา ความเสมอภาค และจรรยาบรรณในวิชาชีพแพทย์ หลักการของหมอชีวกมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพรหมวิหาร 4 เบญจศีล มรรคมมีองค์ 8 และหลักอริยสังข 4 แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างการแพทย์และพระพุทธศาสนาที่มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันคือการบำบัดทุกข์และสร้างสุขภาวะที่สมบูรณ์ หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกยังมีความสอดคล้องอย่างน่าสนใจกับหลักจริยธรรมทางการแพทย์ในปัจจุบัน เช่น การเคารพความเป็นอิสระของผู้ป่วย (Respect for Autonomy) การไม่ก่อให้เกิดอันตราย (Non-maleficence) การทำประโยชน์ (Beneficence) และความยุติธรรม (Justice) แสดงให้เห็นว่าหลักการพื้นฐานของจริยธรรมทางการแพทย์มีความเป็นสากลและข้ามกาลเวลา

ในยุคปัจจุบันที่การแพทย์มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างมาก แต่ยังคงเผชิญกับความท้าทายในด้านจริยธรรมและความเป็นมนุษย์ การศึกษาและนำหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกมาประยุกต์ใช้ จะช่วยเตือนใจให้บุคลากรทางการแพทย์ตระหนักถึงแก่นแท้ของวิชาชีพ ซึ่งมีใช่เพียงการใช้เทคโนโลยีและความรู้ทางวิทยาศาสตร์เพื่อรักษาโรคเท่านั้น แต่รวมถึงการดูแลผู้ป่วยด้วยความเมตตา กรุณา ความเสมอภาค และจรรยาบรรณที่ดีงาม อันจะนำไปสู่การพัฒนาาระบบสุขภาพที่มีความเป็นมนุษย์และความยั่งยืนในอนาคต

3. วิเคราะห์หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ การศึกษาหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาท นำเสนอภาพสะท้อนอันทรงคุณค่าเกี่ยวกับการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้ทางการแพทย์โบราณกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์พบว่า จริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกมีลักษณะเป็นองค์รวมที่ผสมผสานระหว่างหลักการ วิธีการ และเป้าหมายอย่างกลมกลืน โดยมีรากฐานทางปรัชญาและจริยธรรมที่มั่นคงในพุทธธรรม หลักความเมตตา กรุณาในการรักษาพยาบาลปรากฏเด่นชัดเป็นประการแรกในจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวก ในฐานะแพทย์ประจำพระองค์พระพุทธเจ้าและแพทย์หลวงในราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสาร ท่านปฏิบัติวิชาชีพโดยยึดหลักพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะเมตตาและกรุณา ซึ่งแสดงออกผ่านความใส่ใจอย่างลึกซึ้งต่อความทุกข์ทรมานของผู้ป่วย และความปรารถนาอันแรงกล้าที่จะบำบัดทุกข์นั้น บันทึกในพระวินัยปิฎกแสดงให้เห็นว่า หมอชีวกมิได้จำกัดความเมตตา กรุณาเพียงในขอบเขตของการรักษาทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมถึงการดูแลทางจิตใจและการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วยตลอดกระบวนการรักษา หลักการนี้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของพระพุทธศาสนาที่มองความทุกข์อย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกส่วนระหว่างกายและจิต

ในด้านหลักความเสมอภาคในการให้บริการทางการแพทย์ จริยศาสตร์ของหมอชีวกมีลักษณะปฏิบัติต่อบริบททางสังคมในสมัยนั้น ท่ามกลางระบบบรรณาธิปไตยอันเข้มงวดของสังคมอินเดียโบราณ หมอชีวกให้การรักษาผู้ป่วยทุกคนอย่างเท่าเทียม ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร หรือแม้แต่จัณฑาล ดังปรากฏในกรณีที่ท่านรักษาทั้งพระเจ้าพิมพิสาร พระพุทธเจ้า และสามัญชนด้วยความทุ่มเทเท่าเทียมกัน แม้ว่าค่าตอบแทนและสถานะทางสังคมจะแตกต่างกันมากก็ตาม หลักการนี้สะท้อนอิทธิพลของแนวคิดเรื่องความเสมอภาคในพุทธธรรมที่ปฏิเสธการแบ่งแยกมนุษย์ตามชาติกำเนิด และมองว่าทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาตนและมีคุณค่าเท่าเทียมกันในฐานะมนุษย์ การรักษาความลับของผู้ป่วยเป็นหลักจริยธรรมที่หมอชีวกยึดถืออย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับความเจ็บป่วยที่อาจกระทบต่อชื่อเสียงหรือสถานะทางสังคมของผู้ป่วย ในกรณีการรักษาพระเจ้าพิมพิสารที่ทรงเป็นโรคผิวหนังบริเวณส่วนพระวรกาย หมอชีวกได้ดำเนินการรักษาอย่างเป็นความลับ โดยไม่เปิดเผยรายละเอียดต่อสาธารณะ หลักการนี้สะท้อนการบูรณาการระหว่างหลักสัมมาวาจาในพุทธธรรมที่เน้นการละเว้นวาจาที่ไม่เป็นประโยชน์ และหลักมานุษยธรรมที่เคารพในความเป็นส่วนตัวของบุคคล หลักการไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนผู้ป่วย (อหิงสา) ปรากฏชัดในการตัดสินใจทางการแพทย์ของหมอชีวก ท่านให้ความสำคัญกับการประเมินความเสี่ยงและประโยชน์ของการรักษาอย่างรอบคอบก่อนดำเนินการ โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องใช้หัตถการที่มีความเสี่ยงสูง เช่น การผ่าตัดศีรษะของเศรษฐีชาวราชคฤห์ หมอชีวกได้ชั่งน้ำหนักระหว่างความเสี่ยงของการผ่าตัดกับผลดีที่ผู้ป่วยจะได้รับ และเลือกวิธีการที่ปลอดภัยที่สุดเท่าที่เทคโนโลยีในสมัยนั้นจะเอื้ออำนวย หลักการนี้สอดคล้องกับหลักอหิงสาในพุทธศาสนาที่เน้นการไม่เบียดเบียนสรรพชีวิต และมีความสัมพันธ์โดยตรงกับหลัก Non-maleficence ในจริยศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ ความซื่อสัตย์และความจริงใจต่อผู้ป่วยเป็นหลักการที่ปรากฏในกรณีที่หมอชีวกสื่อสารกับผู้ป่วยเกี่ยวกับสถานะของโรค วิธีการรักษา และการพยากรณ์โรค อย่างตรงไปตรงมา ท่านให้ข้อมูลที่แท้จริงแก่ผู้ป่วย แม้ในกรณีที่โรคร้ายแรงหรือมีโอกาสหายยาก แต่ก็ใช้วิธีการสื่อสารที่ประกอบด้วยความเมตตาและเหมาะสมกับสถานะของผู้ป่วย ดังกรณีการรักษาพระเจ้าจันตปชโชตที่ท่านกล้าที่จะบอกความจริงว่าโรคของพระองค์จำเป็นต้องได้รับการรักษาด้วยยาที่มีรสขม แม้จะรู้ว่าพระราชาทรงรังเกียจยาดังกล่าว หลักการนี้สะท้อนหลักสัจจะในพุทธธรรมที่เน้นความจริงและความซื่อสัตย์ในการสื่อสาร การมุ่งประโยชน์สูงสุดของผู้ป่วยเป็นที่ตั้งปรากฏเป็นแกนหลักในการตัดสินใจทางการแพทย์ของหมอชีวก ท่านให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ของผู้ป่วยเหนือผลประโยชน์ส่วนตัวหรือปัจจัยภายนอกอื่นๆ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่ท่านยอมเสี่ยงชีวิตเพื่อรักษาพระเจ้าจันตปชโชตที่มีชื่อเสียงในเรื่องความดุร้าย เพราะเล็งเห็นว่าการรักษาจะเป็นประโยชน์ต่อพระองค์ หลักการนี้สอดคล้องกับหลักกรุณาและอรรถจริยาในพุทธธรรมที่เน้นการกระทำเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น และมีความสัมพันธ์โดยตรงกับหลัก Beneficence ในจริยศาสตร์การแพทย์ปัจจุบัน

การเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วยเป็นหลักการที่แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์อันก้าวหน้าของหมอชีวก ในยุคสมัยที่แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนยังไม่เป็นที่แพร่หลาย หมอชีวกปฏิบัติต่อผู้ป่วยด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยขออนุญาตก่อนการตรวจรักษา อธิบายให้ผู้ป่วยเข้าใจถึงวิธีการรักษา และเปิดโอกาสให้ผู้ป่วยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ดังกรณีการรักษาพระเจ้าพิมพิสารที่ท่านได้ทูลขอพระบรมราชานุญาตก่อนการตรวจรักษา หลักการนี้สะท้อนอิทธิพลของพุทธธรรมที่เน้นการเคารพในความเป็นมนุษย์และมีความสัมพันธ์กับหลัก Respect for Autonomy ในจริยศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ เมื่อพิจารณาในมิติทางพุทธปรัชญา หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกมีความเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนา โดยเฉพาะไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 พรหมวิหาร 4 และมรรคมืองค์ 8 การมองความเจ็บป่วยผ่านกรอบของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทำให้หมอชีวกเข้าใจธรรมชาติของโรคและความทุกข์อย่างลึกซึ้ง และนำไปสู่การวินิจฉัยและรักษาที่ตรงตามความเป็นจริง กระบวนการคิดตามหลักอริยสัจ ๔ ยังปรากฏในวิธีการวิเคราะห์โรค

ที่เริ่มจากการระบุทุกข์ (ความเจ็บป่วย) วิเคราะห์สาเหตุ (สาเหตุของโรค) กำหนดนิโรธ (ภาวะที่หายจากโรค) และมรรค (วิธีการรักษา) อย่างเป็นระบบ

ในทางสังคมและวัฒนธรรม จริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกมีลักษณะปฏิรูปและท้าทายต่อบรรทัดฐานทางสังคมในสมัยนั้น การที่ท่านรักษาผู้ป่วยทุกคนโดยไม่คำนึงถึงวรรณะ การให้ความสำคัญกับความยินยอมของผู้ป่วย และการเคารพในสิทธิของสตรี ล้วนเป็นแนวปฏิบัติที่ล้ำสมัยในบริบทของสังคมอินเดียโบราณ นอกจากนี้ การเชื่อมโยงการแพทย์กับศาสนาในมิติที่สร้างสรรค์ โดยไม่ยึดติดกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ ยังแสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ที่ก้าวหน้าในการบูรณาการองค์ความรู้ข้ามศาสตร์ ในทางการแพทย์เชิงประจักษ์ หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกมีพื้นฐานบนความรู้และการปฏิบัติที่เป็นวิทยาศาสตร์ตามบริบทของยุคสมัย การวินิจฉัยโรคด้วยการซักประวัติ ตรวจร่างกาย และวิเคราะห์อาการอย่างเป็นระบบ การรักษาด้วยยาที่มีสรรพคุณทางเภสัชวิทยาที่ชัดเจน และการผ่าตัดที่อาศัยความรู้ทางกายวิภาคศาสตร์ แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติทางการแพทย์ที่มีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับ ไม่ใช่เพียงการอาศัยความเชื่อหรือไสยศาสตร์ หลักการการแพทย์ของหมอชีวกมีลักษณะเป็นองค์รวมที่ผสมผสานระหว่างการแพทย์อายุเวทดั้งเดิมกับหลักพุทธธรรม โดยให้ความสำคัญกับความสมดุลของธาตุทั้งสี่ ความสัมพันธ์ระหว่างกายและจิต การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ มากกว่าการเน้นเพียงการรักษาโรคที่ปลายเหตุ หลักการเหล่านี้มีความก้าวหน้าและสอดคล้องกับแนวคิดการแพทย์องค์รวมในปัจจุบันที่มองสุขภาพในมิติที่กว้างกว่าเพียงการไม่มีโรค วิธีการแพทย์ของหมอชีวกประกอบด้วย การวินิจฉัยโรคอย่างเป็นระบบ การรักษาด้วยยาสมุนไพร การผ่าตัด การรักษาทางกายภาพ การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ การดูแลสุขภาพจิต การติดตามผลการรักษา และการสื่อสารและให้ความรู้แก่ผู้ป่วย วิธีการเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในศาสตร์การแพทย์อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน และการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการปฏิบัติวิชาชีพอย่างกลมกลืน ความสามารถในการบูรณาการวิธีการที่หลากหลายให้เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละรายยังสะท้อนทักษะและประสบการณ์ทางการแพทย์ขั้นสูง

เป้าหมายการแพทย์ของหมอชีวกไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการบำบัดความเจ็บป่วยและการบรรเทาความทุกข์ทรมานเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการฟื้นฟูสุขภาพและการทำงานของร่างกาย การป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพ การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต การส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการสุขภาพ การพัฒนาและเผยแพร่ความรู้ทางการแพทย์ และการยกระดับมาตรฐานจริยธรรมในวิชาชีพการแพทย์ เป้าหมายที่ครอบคลุมและลึกซึ้งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลของหมอชีวกที่มองการแพทย์ในฐานะเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตและพัฒนาสังคมโดยรวม ไม่ใช่เพียงการรักษาโรคในแง่กายภาพเท่านั้น โดยสรุป หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชีวกโกมารภักดิ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธปรัชญาเถรวาทนำเสนอองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความทันสมัยที่น่าประหลาดใจ การบูรณาการระหว่างหลักการทางการแพทย์และพุทธธรรมที่ปรากฏในการปฏิบัติของหมอชีวกไม่เพียงมีความสำคัญในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์การแพทย์เท่านั้น แต่ยังสามารถให้ข้อคิดและแนวทางที่มีคุณค่าในการพัฒนาจริยศาสตร์การแพทย์ในยุคปัจจุบัน ทั้งในด้านการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาคในการเข้าถึงการรักษา การให้ความสำคัญกับความเมตตากรุณาควบคู่กับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และการมองสุขภาพอย่างเป็นองค์รวม อันจะนำไปสู่การพัฒนาระบบการแพทย์ที่เป็นมนุษย์และมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

จริยศาสตร์การแพทย์ตามรอยหมอชิวโกมารภักดิ์ (Medical Ethics of Jivaka Komarabhacca)

สรุปหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชิวโกมารภักดิ์ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่หลักการพื้นฐานที่ยึดถือเมตตาธรรม วิธีการรักษาที่ปลอดภัย ไม่เบียดเบียนผู้ป่วยเพื่อความสมดุลของกายและใจ โดยมุ่งเน้นให้วิชาชีพแพทย์เป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

จิตวิญญาณและเป้าหมายแห่งการรักษา (Spirit and Goals of Healing)

- เมตตากรุณาและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
(Compassion and Respect for Human Dignity)**
ยึดประโยชน์ของผู้ป่วยเป็นที่ตั้งและปฏิบัติโดยไม่เลือกปฏิบัติ
- ความซื่อสัตย์สุจริตในวิชาชีพ
(Professional Integrity)**
ไม่แสวงหาผลประโยชน์เกินควร และรักษาความลับของผู้ป่วยอย่างเคร่งครัด
- การสร้างสมดุลทั้งกาย จิต และสังคม
(Creating Balance in Body, Mind, and Society)**
มุ่งบำบัดทุกข์ให้ผู้ป่วยกลับมามีสุขภาพสมบูรณ์และได้รับความไว้วางใจ

แนวปฏิบัติและวิถีแห่งหมอ (Practices and the Healer's Way)

- การรักษาด้วยความรู้จริงและปลอดภัย
(Treatment with True Knowledge and Safety)**
พัฒนาความรู้ต่อเนื่องและใช้ยาที่เหมาะสมได้ไม่เบียดเบียนชีวิต
- การดูแลแบบองค์รวมและการสื่อสาร
(Holistic Care and Communication)**
วินิจฉัยโรคอย่างถูกต้องครอบคลุมทุกการพูดปลอบใจเพื่อดูแลจิตใจ
- การฝึกตนเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม
(Self-Cultivation for Moral Development)**
ปฏิบัติตามสัทธรรมและรักษาศีลเพื่อให้จิตใจที่มั่นคงและสุขภาพดี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- ควรมีการพัฒนากรอบนโยบายการฝึกอบรมและการศึกษาทางการแพทย์ที่ให้ความสำคัญกับมิติด้านจริยธรรมและมนุษยธรรมมากขึ้น หลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิตและหลักสูตรทางการพยาบาลและสาธารณสุขควรบูรณาการการเรียนการสอนเกี่ยวกับหลักจริยธรรมทางการแพทย์เข้ากับเนื้อหาวิชาการทุกรายวิชา
- ควรมีการพัฒนากรอบนโยบายระบบบริการสุขภาพที่เน้นการดูแลแบบองค์รวมและผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง (Holistic and Patient-centered Care) มากขึ้น โดยนำแนวคิดของหมอชิวโกมารภักดิ์ที่เน้นการดูแลทั้งร่างกายและจิตใจของ
- ควรมีการพัฒนากรอบนโยบายที่ส่งเสริมความเท่าเทียมในการเข้าถึงบริการสุขภาพ (Health Equity) ตามหลักความเสมอภาคในการให้บริการทางการแพทย์ของหมอชิวโก
- ควรมีการพัฒนากรอบนโยบายการผสมผสานการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกเข้ากับการแพทย์แผนปัจจุบันอย่างเป็นระบบมากขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชิวโกมารภักดิ์กับหลักจริยศาสตร์การแพทย์ในวัฒนธรรมและศาสนาอื่นๆ
- ควรมีการศึกษาวินิจฉัยเชิงประจักษ์เกี่ยวกับผลของการประยุกต์ใช้หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชิวโกในการปฏิบัติงานของบุคลากรทางการแพทย์ในปัจจุบัน โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับความพึงพอใจของผู้ป่วย ความร่วมมือในการรักษา ผลลัพธ์ทางคลินิก และคุณภาพชีวิตของ
- ควรมีการศึกษาวินิจฉัยเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักจริยศาสตร์การแพทย์ของหมอชิวโกในการจัดการประเด็นทางจริยธรรมที่ซับซ้อนในการแพทย์สมัยใหม่ เช่น การจัดสรรทรัพยากรที่มีจำกัด (Resource

Allocation) ประเด็นทางจริยธรรมในการวิจัยทางการแพทย์ ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ในวิชาชีพ
การแพทย์ และประเด็นทางจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 35. มูลนิธิพุทธธรรม.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัชระ สีนรุประมา. (2560). จริยศาสตร์การแพทย์ในพระพุทธศาสนา. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2019). Principles of biomedical ethics (8th ed.), Oxford
University Press.
- Kleinman, A. (2019). *The soul of care : The moral education of a physician*. Viking.
- Wasi, P. (2000). Triangle that moves the mountain and health systems reform movement in
Thailand. *Human Resources for Health Development Journal*.